

בארה של תורה

מאוצרותיו של הרב ראובן גולן שליט"א
מח"ס "בארה של תורה", "דביד הזהב" על הל' שבת, ו"לפלטות ראובן" על הל' פסח ויו"ט

פרישת
ויקהל פקודי

דוא"ל להערות
ורשימת תפוצה:
rg5740@gmail.com

גליון 927

הבערה, האם עיקרה הוא בכך שהאש שורפת ומבעירה ומכלה את החפץ שהיא אחזה בו, או שמא המלאכה היא בעצם מציאות האש, שמתחייב האדם על יצירת האש ועל כך שמלכה ומרבה אותה, ולו יצייר שהאש לא הייתה שורפת את הדבר גם אז היה עובר משום הבערה. ונפקא מינה כשעושה נזילת של מתכת, שיש בה אש ולהבה אבל אין הברזל נחסר ונשרף כלום, האם חייב על זה בשבת משום מלאכת הבערה.

וכתב שנחלקו בזה הראשונים, שהנה כתב הרמב"ם (פי"ב מהל' שבת ה"א) "המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב", ומבואר שחייב משום הבערה גם כשהאש אינה שורפת ומכלה את הדבר שהיא אחזה בו. אך הראב"ד חלק שם על הרמב"ם וכתב שבמחמם מתכת אין חיובו משום מבעיר אלא רק משום מלאכת ממשל. והיינו משום שסבר שעיקר מלאכת הבערה הוא במה שהאש שורפת ומכלה את החפצא, וזה לא שייך במחמם את הברזל כי הברזל אינו כלה.

הסתייפלעד הביא ראייה לדעת הרמב"ם ממה שנאמר אצל משה רבינו (לעיל ג, ב - ג) "וירא והנה הסנה בועד באש והסנה איננו אוכל. ויאמר משה אסדרה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה". ומבואר שאף שהסנה לא נשרף בכל זאת אמר הכתוב "הסנה בועד באש", ומוכח מכך שגוד הבערה הוא בעצם מציאות אש אף אם איננה מכלה ושורפת. [ומה שנאמר "מדוע לא יבער הסנה" איננו מלשון הבערה אלא מלשון מתבעד מן העולם, וכפי שפירשו שם בדעת זקנים מבעלי התוספות, שמשם תמה מדוע הסנה אינו מתבעד מן העולם, והוא מלשון "ביערתו דקודש מן הבית" (דברים כו, יג)].

ראיה נוספת הביא ב"ברכת פרץ" ממה שנאמר (דברים ד, יא) "והוה בועד באש עד לב השמים", והרי שם הוה עצמו נותר קיים ולא נשרף.

אולם מאידך גיסא כתב שיתכן שלגבי מלאכת שבת הדבר שונה, כיון שהמלאכות נלמדות מהמשכן, והאש שהיו מבעידים לצורך עשיית המשכן וכליו הייתה שורפת ומכלה את הדבר.

ב. והנה מעבר לדין ההלכתי, טמון כאן יסוד גדול בעבודת השם. כי לפעמים אדם חושש מ"אש" – מהתלהבות דתית, מעשייה נמרצת או מהתקדמות רוחנית – כי הוא מפחד שזה "יכלה" אותו, ושדבר יגזול ממנו את כוחותיו או יטל את אישיותו. המראה הגדול של הסנה מלמד אותנו שישנה "אש שאינה מכלה".

כשאדם בועד באש של קדושה, בתשוקה ללמוד או לעזור לזולת, האש הזו לא מחלישה אותו – היא מחייה אותו. כמו הברזל של הרמב"ם, שהופך לגחלת לזחלת בלי לאבד גרם ממשקלו, כך גם יהודי יכול להיות "בועד באש" ובו בזמן להישאר יציב, חזק וקיים. השאיפה שלנו היא לא להיות אש של קש שגורקלת ונכבית ברגע, אלא להיות כגחלת של מתכת: מאידה, מחממת ולהטת, מבלי להישחק.

איך הופכים "שקר" ל"קרש"? – סודם של עצי השיטים
"ואת קרשי" (לה, יא)

א. ב"נועם אלימלך" לדבי אימלך מליז'נסק כתב ש"שקר" הוא אותיות "קרש",

הצדיק שהיתה קומתו נוקפת כתמר בשבת קודש
"אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אתם" (לה, א)

"אלה הדברים" הם מצות שבת והמלאכות האסורות בה, וכמו שנאמר בפסוק הבא – "ששת ימים תעשה מלאכה ובוים השביעי יהיה לכם קודש שבת שבתון לה".

המפרשים נתחבטו בביאור המקרא, שכן מה שייך בשבת "לעשות", והרי שבת עניינה לשבות מעשייה ולא לעשות מלאכה.

וביאר רבי צבי רוטברג ראש ישיבת בית מאיר (הו"ד בספר "יקרא דאורייתא"), שהנה נאמר כאן "אתם" בכתוב חסד, ומצאנו שחז"ל דרשו במקומות אחרים בתורה: "אל תקרי אותם אלא אתם" (ראה ראש השנה כה, א), וגם כאן יש לפרש שאם שומרים את השבת כמו שצריך, אזי "לעשות אתם", כלומר שהשבת "עושה" את האדם ומשנה אותו לגמרי, עד ש"פנים חדשות באו לכאן". והיינו כפי שכתב בעל הטורים כאן, "כתיב לעיל (סוף פרשת כי תשא) "כי קרן עור פניו", וסמך ליה פרשת שבת, לומר שאינו דומה קירן פנים של שבת לשאר ימים".

וכתב הראשון לציון רבי מרדכי אליהו בספר "דברי מרדכי" (עמ' רפד) שהנשמה היתירה יוצרת רושם על פני האדם המתבטא במאור פנים מיוחד עד שאפילו בעלי החיים מרגישים בכך, וכמבואר במסכת בבא קמא (לז, א. ותוס' שם ד"ה דרי) לגבי שור מועד, שאם נגח ג' פעמים ביום קבוע מימות השבוע, כגון בשלושה ימי שלישי, אינו נקרא מועד כיון שבין הימים הללו לא נגח, אולם אם נגח בשבתות בלבד הוא נקרא מועד לשבתות, כיון שבשבת יש סיבה שמחמתה מתפרץ יצר הנגיחה של השור, כי בה יש מאור פנים מיוחד לאנשים, וגם לובשים בגדים מיוחדים, והשור שרואה זאת טבעו משתנה ולכן הוא עלול יותר לנגח בשבת מבשאר הימים.

והגאון רבי שלמה וולבה (הובא בלקח טוב שבת עמ' רכג) סיפר שכשהגיע ללמוד בישיבת מיר ראה שבשבת יושב בכתל המזרח משניה חדש שאינו נמצא בימות החול, אך לאחר מכן התברר לו שזהו המשגיח ר' ירוחם שהיה גם המשגיח בימות החול אלא שפניו היו משתנות ממש לבלי היכר ביום השבת ולכן לא הכיר אותו והיה נדמה לו כאדם אחר. וכמו כן מסופר על הסבא מקלם שבימות החול היו פניו חיוורות כסיד ובשבת היו סמוקות ואדומות.

ועל רבי חיים מטשרנוביץ בעל ה"באר מים חיים" מספרים שבכל ערב שבת עם קבלת פני שבת המלכה היתה קומתו מתיישרת ונוקפת כתמר עד שנעשה גבוה יותר במידת ראש בשבת מבימות החול.

ובדרך זו תפרש דפיוט "לכה רודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה" שמבקשים אנו שנוכה לקבל פנים של שבת שהם מהודרות ומאירות יותר מביום חול.

בועד בלבב השמים: האם ההתלהבות שלך מכלה אותך או בונה אותך?
"לא תבערו אש ככל מושבותיכם ביום השבת" (לה, ג)

א. בספר "ברכת פרץ" לדבי יעקב ישראל קניבסקי חקד מהו גדר מלאכת

בתוכו תעלומה: "ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית ה'" (מלכים א ז, טז).

המדרש (ילקוט שמעוני מלכים א רמז קפז) מביא שני פירושים למילה "ותשלם" שנראים במבט ראשון כדפכים גמורים: א. מלשון "שלימות" – שבמשך כל הבנייה (שבע שנים!) אף אומן לא חלה ולא נפצע, ואפילו כלי העבודה שלהם לא נשברו. היתה זו שמירה עליונה מופלאה. ב. מלשון "מיתה" – שבסיום הבנייה כל האומנים מתו! ["ותשלם" מלשון "שלמה נפשם"]. והמדרש שואל כיצד ייתכן הדבר, שרגע אחד הם היו בשיא הבריאות והשלימות, ורגע לאחר מכן הם מתים? ומבאר המדרש שהקב"ה לא רצה שהאומנים המומחים הללו, שבנו את ביתו של מלך מלכי המלכים, ילכו לאחר מכן לבנות ארמונות או בתי עבודה זדה למלכי הגויים. היה זה זלזול בכבוד המקדש אם אותן ידיים שבנו את קודש הקודשים ישמשו לבנייני חול וטומאה. ולכן הקב"ה נטל את נשמתם בשיא תפארתם.

והקשה רבינו שמשון חיים נחמני ה"זרע שמשון", שגם אם יש צורך למנוע זלזול, עדיין יש להבין את פשר התירוף של המדרש "עלי לשלם להם שכר"? איך מוות נחשב לתשלום שכר? הוא מסביר זאת באמצעות יסוד רוחני עמוק. בגמרא (מסכת ערכין טז, ב) נאמר בשם תנא דבי רבי ישמעאל שמי שעוברים עליו ארבעים יום ללא ייסורים "קיבל את עולמו בחייו" – כלומר, הוא מקבל את כל שכרו בעולם הזה ומפסיד את חלקו לעולם הבא. והנה כאן בבניית המקדש נוצרה בעיה: בנאי המקדש חיו שנים שלמות ב"שלימות" מוחלטת – ללא שום כאב, פציעה או אפילו כלי שנשבר. לפי דעת תנא דבי רבי ישמעאל, היה מקום לחשוש ששכרם העצום נאכל כולו בעולם הזה!

ולכן רצה הקב"ה להוכיח ששכרם של האומנים שמור להם במלוואו לעולם הבא. שכן בניגוד לתנא דבי רבי ישמעאל, דעת אמוראי מערבא, בני ארץ ישראל, שאם אדם נהנה משלוה גדולה ועבדו עליו ארבעים יום ללא יסודין זה לא אומר שהוא איבד את עולמו הבא, אלא ש"פורענות מזדמנת לו" – כלומר, הייסורים יבואו בשלב מאוחר יותר כדי למדק אותו. נמצא אם כן שבכך שהקב"ה המית אותם מיד בסיום המלאכה, הוא השיג שתי מטרות: א. מניעת זלזול – שאותן אומנים לא יבנו בתי עבודה זדה עם ה"חכמה האלוקית" שניתנה בהם. ב. הבטיח את שכרם – המיתה (שהיא סוג של ייסורים ופורענות) שימשה כ"כרטיס כניסה" המוכיח שהם לא קיבלו את עולמם בחייהם, ושכרם האמיתי מחכה להם בשלמותו בעולם הבא.

ב. ואמנם לגבי הכהנים בגלות לא מצינו מיתה כזו, למרות שגם כאן היה חשש שמא ישתמשו בהם הגוים לעבודה זדה שלהם. ומבאר ה"זרע שמשון" שלבוני המקדש ניתנה חכמה יתירה ורוח אלוקים מיוחדת לצורך המלאכה, חכמה כזו היא קדושה מכדי לשמש למטרות חול. וכהננים, לעומת זאת, עבדו בעבודה פיזית שלא דרשה חכמה אדריכלית על-טבעית, ולכן לא היה גנאי בכך שימשיכו לחיות ולעבוד גם בגלות.

ומזילוק זה שהחליק ה"זרע שמשון" בין הכהנים לבין הבנאים, אנו יכולים ללמוד יסוד אדיר לחיינו. הבנאים לא היו סתם פועלים, ניתנה בהם חכמה יתירה ורוח אלוקים מיוחדת לצורך בניין המקדש. הקב"ה לא רצה שהחכמה הזו תבזבז על שטויות ותשמש לבניית בניינים ריקים מתוכן. המסר עבודתו: לכל אחד מאיתנו יש "חכמה יתירה" בתחום מסוים – כישרון כתיבה, יכולת הקשבה, חכמת ניהול או לב רחב. עלינו לזכור שהכשרונות הללו אינם רכוש פרטי שלנו לכל מטרה; הם פיקדון אלוקי. עלינו לשאול את עצמנו: האם אני משתמש בכישרון ה"מקדשי" שלי לבניית דברים של קדושה, ערך ונתינה, או שאני מבזבז אותו על "בנייני גוים" – דברים זמניים שאין בהם מהות? הכישרון שלך הוא קודש, והוא נועד לבנות דברים שיש בהם נצח!

כי קדשי המשכן הפכו את השקר לקדש.

ובספר "להורות נתן" (על התורה, כאן) לדבי נתן געשטטנער ביאר את הדברים בדרך רמז, על פי דברי רש"י (לעיל כו, טו) ש"יעקב אבינו צפה ברוח הקדש ונטע ארזים במצרים, וכשמת ציווה לבניו להעלותם עמם כשיצאו ממצרים, אמר להם, עתיד הקב"ה לצוות אתכם לעשות משכן במדבר מעצי שטים, ראו שיהיו מזומנים בידכם". וידוע שמירתו של יעקב אבינו היא מידת האמת (כמו שנאמר "נתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ)), ועל כן קדשי המשכן שנעשו מהעצים שנטע יעקב הם בבחינת אמת ודיוק השקר. וזהו שאמרו חז"ל (סוכה מה, ב) "עצי שטים עומדים – שעומדים לעולם ולעולמי עולמים", שכן "קושטא קאי, שיקרא לא קאי" (שבת קד, א), שהאמת עומדת ומתקיימת לנצח אך לשקר אין קיום, ועל כן קדשי המשכן שסמלו את מידת האמת מיסודו של יעקב אבינו קיימים לנצח.

והקא קדשי המשכן נעשו מעצי השטים של יעקב, כי הם היו יסודות המשכן, והיסוד מחזיק את הכל, והיות ולשקר אין רגלים ואין קיום, ראוי הוא שהיסודות יהיו בבחינת אמת ללא שקר וכזב כלל ועיקר.

ולכן הקפיד יעקב אבינו שתהי גדילת העצים מכוחו והשתדלותו, כי "אמת מארץ תצמח", שהאמת צריכה להיות אמת כבר מן השורש ומתחילת גידולו של הדבר.

ב. מסופר שכאשר החפץ חיים עסק בבניית בניין הישיבה בראדין, הוא הקפיד בצורה בלתי רגילה על כשרות הכסף וכשרות חומרי הבניין. הוא היה משגיח בעצמו שהפועלים יקבלו את שכרם בזמן בדיוק נמרץ, ושכל לבנה ולבנה תירכש בכסף נקי לחלוטין, ללא שום חשש גזל או ריבית.

באחד הימים הגיע לראדין גביר עשיר מאוד, שהתרשם מעבודת הקודש וביקש לזרום סכום עתק שיכסה את כל הוצאות הבנייה של הישיבה. עבדו מנהלי הישיבה זו הייתה הצלה של ממש, אך החפץ חיים ביקש לברר תזילה את מקור כספו של אותו גביר.

לאחר בירור קצר, התגלה שלמרות עושרו הרב, עסקיו של אותו גביר אינם מתנהלים ביושר גמור על פי ההלכה, ויש בהם חששות של ריבית והונאה. החפץ חיים דחה את התרומה על הסף. המקורבים ניסו לשכנע אותו: "רבי, הרי מדובר בהחזקת תורה! בכסף הזה נוכל לבנות היכל אדיר שבו ילמדו מאות בחורים!".

ענה להם החפץ חיים: "בניין שנבנה מכסף שאינו כשר, מכסף שיש בו תערובת של שקר או גזל – סופו ליפול. אין לו זכות קיום. הרי חז"ל אמרו 'קושטא קאי, שיקרא לא קאי'. אם היסודות אינם אמת מוחלטת, הבניין לא יעמוד רוחנית וגם לא גשמית. אני מעדיף בניין קטן וצנוע שנבנה מ'אמת', מאשר ארמון מפואר שנשען על 'שקר'".

ואכן, הישיבה נבנתה מפרוטה לפרוטה, מכספם של יהודים פשוטים וישרים ונשים צדקניות.

ממש כמו יעקב אבינו, שהכין את העצים מראש כדי שה"שורש" של המשכן יהיה נטוע בקדושה ובאמת ["אמת מארץ תצמח"], כך גם החפץ חיים הבין שאי אפשר לבנות משכן לז' אם היסודות אינם טהורים. רק מה שנבנה מתוך אמת – וזכה ל"עצי שטים עומדים" – עומדים וקיימים לעד.

מדוע מזהו בנאי בית המקדש דוקא בהנע השיא?

"וידא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר ציווה ה' כן עשו" (לט, מג)

א. בסיום בניית בית המקדש הראשון על ידי שלמה המלך, מופיע פסוק המקפל

יום שלישי "סמיכת הבר" הלכות ברכות 20:30-21:30	שימת השיעורים	קו קול ראובן -
יום רביעי טור בית יוסף הלכה למעשה הלכות צניעות 20:30-21:30	של הרב ראובן גולן שליט"א	ניתן להאזין למאות שיעורים
שבת קודש גמרא "מסכת מגילה" 14:45-15:30	בבית"ד "דרכי תורה"	והרצאות של הרב במגוון נושאים
שבת קודש הלכה 15:30-16:00		בטל' 0733-71-81-56
שבת קודש אור החיים הקד' כ-20 דקות לפני צאת השבת		